

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МАТЕРІАЛИ
студентської наукової конференції
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
25-27 квітня 2023 року

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (25–27 квітня 2023 року). Філологічний факультет. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 282 с.

До збірника увійшли матеріали студентів філологічного факультету, підготовлені до щорічної студентської наукової конференції університету.

Молоді автори роблять спробу знайти підхід до висвітлення й обґрунтування певних наукових питань, подати своє бачення проблем.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

Анастасія Сидоряк
Науковий керівник – доц. Гуцуляк Т. Є.

**ДЖЕРЕЛА ІМЕННИКОВИХ
СИНОНІМІЧНИХ ВІДПОВІДНИКІВ
У «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ»
ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА**

«Російсько-український словник» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933 рр.) (далі РУС) є найгрунтовнішим джерелом питомої української лексики. У 1924–1933 роках були видані перші три томи цієї лексикографічної праці. Четвертий том, підготовлений С. Єфремовим, радянська влада знищила. Від початку 30-х років ХХ ст. РУС потрапив під заборону через звинувачення його укладачів у буржуазному націоналізмі. У сучасних мовознавчих студіях матеріали цієї лексикографічної праці все частіше стають об'єктом різноаспектних наукових досліджень (розвідки І. Гнатюк, Т. Гуцуляк, Н. Данилюк, Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Ю. Поздрань, О. Скопненка, О. Тищенко, Л. Ткач та ін.). Важливим здобутком цього словника є те, що в ньому найповніше відтворено лексико-семантичні, фразеологічні, синонімічні й словотвірні ресурси української мови.

Мета пропонованої розвідки спрямована на здійснення аналізу джерел іменникових синонімічних відповідників у «Російсько-українському словнику» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933 рр.).

До притаманних ознак цього словника належить використання в українській перекладній частині значної кількості синонімічних відповідників, що сформувалися на базі різних мовних явищ. Насамперед варто виокремити використання наявних в українській мові словотвірних синонімів, з-поміж яких трапляються й такі, що не зафіксовані в сучасних тлумачних словниках. Наприклад, *авантюр-ист*, *авантюр-ник* (РУС, I, с. 1); *аскет-изм*, *аскет-ств-о* (РУС, I, с. 10); *баб-ег-а*, *баб-ищ-е*, *баб-иськ-о*, *баб-ер-а* (РУС, I, с. 12); *балак-лій*, *балак-ун* (РУС, I, с. 13).

У групах деяких іменникових синонімів укладачі словника подають складні слова, які, за нашими спостереженнями, є новотворами-композиатами й не зафіксовані в сучасних

тлумачних лексиконах – СУМ і СУМ-20. Наприклад, поряд з лексемою **автограф** фіксуємо синонім *власнопис* (РУС, I, с. 1); до слова **автобіографія** подано синонім *саможиттєпис* (РУС, I, с. 1); до **алітерація** – *однолітерність* (РУС, I, с. 4); до **аеронавтика** – *повітроплавба* (РУС, I, с. 12); до **барометр** – *тискомір* (РУС, I, с. 16). Оригінальним є синонімічний відповідник до лексеми **нісенітниця** – *курзу-верзу*, утворений від основ дієслів *корзати* «плести» і *верзти* (РУС, I, с. 12).

Питомі словотвірні відповідники, що їх не фіксують сучасні словники, укладачі РУС наводять поряд з іншомовними назвами окремих термінологічних понять: *алюміній, глинець; амоніак, смородець* (РУС, I, с. 5); *арсенал, зброяниця* (РУС, I, с. 9).

Важливе джерело синонімів становлять питомі для української мови слова з переносним значенням, які мають певне стилістичне забарвлення. Важливо, що такі синонімічні відповідники наведені поряд з лексемами іншомовного походження, напр.: *абажур, дашок* (розм.); *аврора, зірниця* (поет.) (РУС, I, с. 1); *аромат, дух* (розм.) (РУС, I, с. 9). В окремих випадках для перекладу назв рослин чи тварин укладачі словника подають тільки питомі народні назви, що відображають образне метафоричне сприйняття певної реалії, напр.: до лексеми (рос.) *алтей, алтея* подано *калачики, проскурки, проскурина, собача рожка* (РУС, I, с. 4), (рос.) *баклан* – *рибалка* (РУС, I, с. 14), (рос.) *бекас* – *вівчарик* (РУС, I, с. 15).

З-поміж джерел іменникових синонімів у РУС виокремлюємо й застарілу лексику. Наприклад: *ад'ютант, значковий, осавул, осавула* (РУС, I, с. 2),); *акт, чин* (РУС, I, с. 3); *амбразура, стрільниця* (РУС, I, с. 5); *оренда, посесія* (РУС, I, с. 8); *багрянець, шарлат* (РУС, I, с. 13); *біда, причина, пеня* (РУС, I, с. 19).

Отже, іменникові синонімічні відповідники, наведені в українській частині РУС, відображають різні джерела лексичної синонімії – це питомі слова української мови, словотвірні синоніми, новотвори, слова з переносним значенням, застаріла лексика тощо.